

Itáliai és német építőmesterek tevékenysége a budai polgárvárosban a török kiűzése után*

GYETVAINÉ BALOGH Ágnes

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építésmérnöki Kar, Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, 1111 Budapest, Műegyetem rkp. 3. K II. 82. E-mail: gyetvaine.balogh.agnes@epk.bme.hu

EREDETI KÖZLEMÉNY

Beérkezett: 2022. július 12. • Elfogadva: 2022. július 14.

Online First megjelenése: 2022. augusztus 30.

© 2022 A Szerző

ÖSSZEFOGLALÓ

1686. évi visszavívása után a romokból és az eleinte még falusias viszonyokból lassan, majd egyre gyorsuló ütemben született újjá Buda városa. Az Udvari Kamara idegenből jött, főleg német anyanyelvű, katolikus lakosokat kezdett betelepíteni, a mestereket kedvező feltételekkel csábítva Pest-Budára.

I. Lipót Venerio Ceresola császári építőmestert nevezte ki a budai erősítési munkálatok irányítására, aki már 1686 októberében belekezdett az újjáépítés megszervezésébe. Az ország különböző részeiből érkeztek építőmunkások, akik a kőfaragókkal társulva céhbe szerveződtek Ceresola vezetésével. A budai kőműves és kőfaragó céh 1690-ben jött létre, és működött a céhek 1872-es feloszlásáig. E mesterek polgári kőművesmester megjelölése még más értelemmel bírt, ugyanis az építész szakmán belül ekkor a legmagasabb megszerezhető képesítés a kőművesmesterség volt, s ezt csak céhen belül és csak mestervizsgával lehetett elérni. A kőművesmester a tervezéstől a kivitelezésig jogosult volt az építés teljes folyamatának elvégzésére. Az építész vagy építőmester elnevezés csak címet jelentett, azaz hivatal- vagy rangjelző volt, mint pl. az uradalmi vagy kamarai építész címe.

Ceresola háztulajdonos is volt Budán, ő kezdte építeni a budai városházát, melyet később a 18. század folyamán a céh több tagja is bővített vagy átépített, köztük Hölbling János, Vogl Konrád, Nöpauer Máttyás. A céh tagjai közül kiemelkedik Hölbling János, aki Ceresolához hasonlóan császári építőmester is volt, az ő egyik munkája pl. a Zeughaus kivitelezése. Nöpauer Máttyás tervezte és építette az Erdődy-palotát, ill. az ő tulajdona volt a Hess András tér 3. sz. alatti Vörös Sün vendégház is.

E céh tagjainak nevéhez az egyszerű barokk lakóépületektől kezdve templomok, kolostorok, középületek építése kötődik, nagyrészt ők építették újjá Buda városát, ami alatt nemcsak a felső város értendő, hanem a külvárosok is, ráadásul e céh mint főcéh tagjai jogosultak voltak az ország egész területén építkezni.

KULCSSZAVAK

Buda, céhek, építőmester, kőművesmester, Venerio Ceresola, Hölbling János, Nöpauer Máttyás

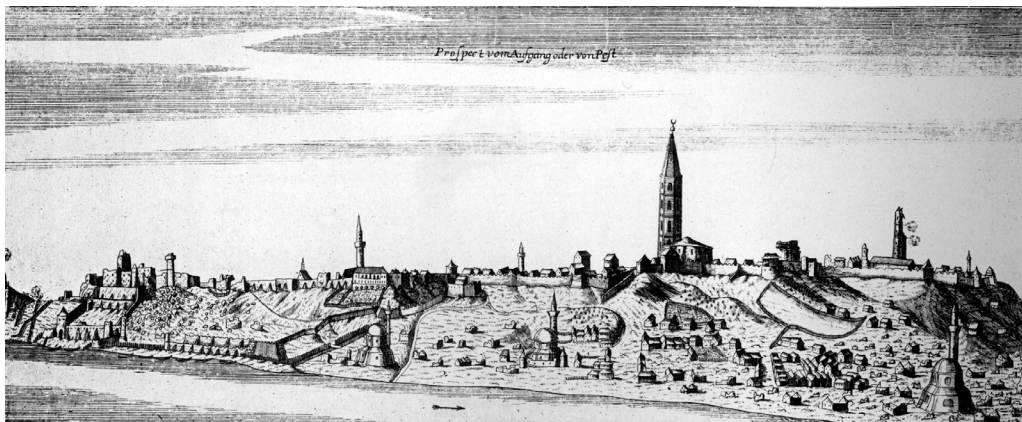
* Az MTA Építészeti Tudományos Bizottsága és az MTA Építészettörténeti, Építészetelméleti és Műemléki Állandó Bizottsága által a *Budapest 100* programmal együttműködve szervezett, „Város, lakókörnyezet, karakter. Fejezetek a budai várnegyed történetéből” c. konferencián, Budapesten 2022. május 12-én elhangzott előadás szerkesztett és bővített változata.

BUDA A VISSZAVIVÁS UTÁN

Buda 1686. szeptember 2-i visszafoglalása után a város füstölgő romhalmazzá lett, a korabeli leírások szerint egyetlen ép lakóépülete sem maradt. Egyrészt a két és fél hónapig tartó ostrom miatt, másrészt pedig azért, mert a törökök által a házakban tárolt puszkapor robbant fel sorra, több napi elolthatatlan tűzvészt okozva. „*Nincs egyetlen tető, egyetlen szoba, de még egyetlen fagerenda sem; minden az alapjáig, a pincéig égett le*” – számolt be az első hivatalos jelentés, melyet Johann Stefan von Werlein (Werlein János István) kamarai inspektor küldött 1686. szeptember 29-én az udvari Kamarának.¹

I. Lipót kezdeményezte szeptember 2-a megünneplését az egész keresztény világban, amihez XI. Ince pápa is hozzájárult. A győzelem hírére Európa-szerte örömnemek követték egymást Bécsben, Brüsszelben, Lübeckben, Milánóban, Nápolyban, Rómában, Bolognában, Regensburgban, Moszkvában, Lengyelországban, Angliában és még sok helyen. Hálaadó misékkal, harangszóval, ágyúlövésekkel, nagyobb népünnepélyekkel, tűzijátékokkal ünnepeltek. Könyvek, metsetek, röpiratok, érmék készültek Európa-szerte Buda visszafoglalásáról olyan mennyiségben, mint korábban egyetlen eseményről sem.²

Budát újjá kellett építeni. A bécsi Udvari Kamara kihelyezett szerve, a Budai Kamarai Adminisztráció (korábban Inspektion) szervezte és felügyelte az újjáépítést.³ I. Lipót már 1686. szeptember 10-én elrendelte, hogy épületfát szállítsanak Budára a felső-magyarországi kincstári birtokokról, majd még december elején 36 ácslegényt küldött a Kamara Bécsből.⁴ A városba árukat szállító kocsiknak egy-egy fuvar omladékot kellett magukkal vinniük. A romokból és az eleinte még falusias viszonyokból lassan, majd egyre gyorsuló ütemben született újjá Buda városa (1. ábra). Az Udvari Kamara idegenből jött, főként német anyanyelvű, katolikus vallású lakoso-

1. ábra. A budai vár romjai az 1686. évi visszavivás után
(Közl: Hauszmann 1900. IX. t. FSZEK Budapest Gyűjtemény)

¹ Schoen 1957. 298; Zoltán 1963. 9. Az épületek belső károsodását, romrészleteit Matthias Greischer földmérő írta össze *Zaiger über die Vöstung und Wasserstatt* című épületleírásaiban (BFL), amelyek Buda város hivatalos telekkönyvei alapjául szolgáltak.

² Zoltán 1963. 21–23.

³ Bánrévy 1936. 254–255; Nagy 1975. 159; Géra 2012. 23.

⁴ Schoen 1957. 298; Zoltán 1963. 9.

kat kezdett betelepíteni. A mestereknek kedvező feltételeket ajánlottak: ingyenes vagy szinte ingyenes háztelkeket, több évi adómentességet, áruiknak a dunai vám alóli mentességét.⁵

A felső városban elsősorban a császári hivatalnokok és katonatisztek, a módosabb német kereskedők és iparosok és a szerzetesrendek kaptak házhelyeket. Ez a magyarok térfoglalása ellen irányult, de eleinte felekezeti kérdésnek álcázták.⁶ A német hivatalos nyelvvel is hatásosan gyengítették a vármegye, ill. a nemesség ellenállását. A 18. sz. végén erősödő magyarosodás sem tudta teljesen megváltoztatni ezt a nemzetiségi összetételt.⁷

BUDA FŐVÁROS KŐMŰVES ÉS KŐFARAGÓ CÉHE

I. Lipót Venerio Ceresola császári építőmestert nevezte ki a budai erődítési munkálatok irányítására, aki már 1686 októberében belekezdett az újjáépítés megszervezésébe. Az ország különböző részeiből érkeztek építőmunkások, akik a kőfaragókkal társulva céhbe szerveződtek Ceresola vezetésével. A budai kőműves és kőfaragó céh 1690-ben jött létre, és működött a céhek 1872-es feloszlásáig.⁸

E céh tagjainak nevéhez az egyszerű barokk lakóépületektől kezdve templomok, kolostorok, középületek építése kötődik, nagyrészt ők építették újjá Buda városát, ami alatt nemcsak a felső város értendő, hanem a külvárosok is. Ráadásul e céh mint főcéh tagjai jogosultak voltak az ország egész területén építkezni.

E helybeli mesterek elnevezésükben csak a puritán hangzású polgári kőművesmester (Bürgerl. Maurer Meister) címet viselték. De e cím ekkor még más értelemmel bírt, ugyanis a középkortól kezdve egészen az 1820-as évekig az építész szakmán belül a legmagasabb megszerezhető képesítés a kőművesmesterség volt, s ezt csak céhen belül és csak mestervizsgával lehetett elérni.

Magyarországon az európai fejlődéstől eltérően több mint 500 évig fennmaradt a céhrendszer, ami a kézművesipar Európa-szerte elterjedt szervezeti formája volt. A piac és munkaerőellátás biztosítására jött létre, hogy a helyi mesterek érdekeit védelmezze a feudális rend keretei között. A másfél évszázados török hódoltság megakasztotta a céhrendszer fejlődését, ami a 17–18. század fordulóján, a török kiűzése utáni időkben Magyarország nagy részén újjászerveződött. A 19. század első felében a céhek másodvirágzásukat élték, s véglegesen csak 1872-ben szüntették meg őket.⁹

A 17–18. században tehát a kőművesmester volt az, aki a tervezéstől a kivitelezésig jogosult volt az építés teljes folyamatának elvégzésére. Az építész vagy építőmester elnevezés csak címet jelentett, azaz hivatal- vagy rangjelző volt, mint pl. az uradalmi vagy kamarai építész címe. Nagyjából a 19. század közepére különült el a kőművesmester (Maurermeister), az építőmester (Baumeister) és az építész (Architekt) fogalma. Az építész bár magasabb stúdiumokat végzett, ha nem lett céhbéli mester, kivitelezést nem végezhetett, az építőmester volt az, akinek kezében az

⁵ Zoltán 1963. 10.

⁶ Vass 1929. 29; Bánrévy 1936. 262.

⁷ Zoltán 1963. 11.

⁸ Bánrévy 1936. 255. A céh történetének, forrásainak és mestereinek részletes ismertetése: Gy. Balogh 1998a és 1998b.

⁹ A nagyszámú céh- és ipartörténeti munka közül Szádeczky 1913, Gerendás 1941 és Nagybakay 1982 összefoglaló műveit említhetjük meg.

építés egésze összpontosulhatott, a kőművesmesterre pedig ekkortól már csak egy építómesterrel közös felelősségvállalás mellett volt bízható egy építés vezetése.¹⁰

A 17–18. században az építészet még megoszlott céhes és nem céhes építészetre, a céhes keretek között működők ugyanis korántsem tették ki az építőtevékenységet gyakorlók teljes létszámát. Építőtevékenységet a céhes mestereken kívül azok a külföldről érkezett mesterek folytathattak, akik hadmérnökökként, kamarai vagy állami mérnökökként végezték az erődítések újjáépítését és a kincstári építkezéseket.¹¹ A céhes keretektől bizonyos mértékig független tervezési és kivitelezési gyakorlatot folytattak az uradalmi építési irodák vagy hivatalok (Bauamt) mesterei, akiket a nagybirtokok foglalkoztattak állandó alkalmazottként, ők céhtagok is lehettek. Ezek az irodák a nagybirtok vagy a katolikus egyház sajátos építési igényeinek kielégítésére jöttek létre.¹² Nem hagyhatók figyelmen kívül az ún. kontárok sem, akik jogcím nélkül végeztek céhen kívüli építőtevékenységet.

A VÁROSSZERKEZET A 17–18. SZÁZADBAN

A budai Várnak a felszabadítás utáni első, teljes — telkeket is feltüntetető — felmérése 1687 januárjában készült el.¹³ A térképen látható, hogy a várbeli utcahálózat a török korban is megőrizte a város középkori települési szerkezetét, és ez a felszabadítás után is szinte teljesen változatlan maradt, mivel az épületmaradványok meghatározóak voltak. Az újjáépítés során megtartották az utcák középkori vonalvezetését, az egyes házak alaprajzi elrendezését, a megmaradt középkori boltozott tereket, pincéket, melyek felhasználásával épültek fel a barokk házak. A telekhálózat a középkori szerkezethez alkalmazkodott, azonban az ostromok pusztításai és a 18. századi építkezések sok esetben jelentős változtatásokat is vontak maguk után, egyrészt a telkek nagyságának megállapításánál, másrészt a Vár helyrajzában is: ekkor alakították ki ugyanis a Vár nyugati oldalán a mai bástyasétányt – korábban a házak a várfalakra támaszkodtak –, megnagyobbították a mai Szentháromság teret, felparcellázták a Szent György tér egy részét, megszüntették a kis zsákutcákat, valamint több kisebb telket is összevontak.¹⁴

A Vár (Festung, Felső város, Obere Stadt) néven nevezett várat, mint egységes, zárt települést, ahogyan a középkorban is, külvárosok vették körül: melyek elhelyezkedése, településszerkezete, utcahálózata megmaradt a pusztítások ellenére is. Ezek a külvárosok a Rácváros (Ratzenstadt, Tabán), a Halászváros (Fischerstadt), a Víziváros (Untere Stadt, Wasserstadt), a vízivárosi városfalon túl az Országút (Landstrasse) és Újlak (Neustift), s ezekhez járult a 18. század második felében egy újonnan alapított külváros, a Krisztinaváros (Kristinenstadt) is. A külvárosok elhelyezkedése, településszerkezete, utcahálózata is megmaradt az ostromok pusztításai ellenére is (2. ábra).

¹⁰ A kőművesmester-építómester kérdéssel kapcsolatban lásd Voit 1960. 265–279; Koppány 1987. 460 és Komárik 1971. 386.

¹¹ A kincstár építkezéseit 1724-ig a bécsi Udvari Kamara intézte, majd a Helytartótanács. A katonai jellegű munkák a Haditanács, míg a polgári jellegű feladatok a budai kamarai inspektorátus hatáskörébe kerültek. Ennek keretén belül alapították meg 1690 körül a Kamarai Építési Hivatalt.

¹² Az uradalmi építészetről lásd Cs. Dobrovits 1983 és Koppány 1994.

¹³ Buda vára 1686–1687-ben, Joseph de Haüy (Hauy). Hadtörténeti Intézet és Múzeum H III c 148.

¹⁴ Nagy 1975. 30–35.

2. ábra. Buda látképe. Johann Philipp Binder rézmetszete, 1761.
(Közlki: Epitome 1761. 36–37. FSzEK Budapest Gyűjtemény)

BUDA FŐVÁROS KÖMŰVES ÉS KŐFARAGÓ CÉHÉNEK ALAPÍTÓI

A vár újjáépítésében fontos szerepe volt a már említett budai kőműves és kőfaragó céhnek. Az alapítók az 1680-as évek második felében szerveződtek céhbe Venerio Ceresola császári építőmester vezetésével. Ők nem itt váltak mesterré, tehát a céh mesterkönyvébe sem itt jegyezték be őket, neveik a céh különböző irataiból¹⁵ kerültek elő. Elsőként az 1690-ben alapított mesterkönyv¹⁶ bevezető oldalain, aztán az 1691. augusztus 12-én I. Lipót által láttamozott, 27 cikkelyből álló céhlevél (kiváltságlevél, privilégium)¹⁷ függelékében található meg a céh akkori tisztviselőinek és tagjainak névsorát. Az 1695. évi újabb céhlevél¹⁸ bevezetőjében is található egy névsor.

¹⁵ A céh kéziratok forrásainak részletes ismertetése Gy. Balogh 1998a.
¹⁶ A mesterkönyv (Meister Buch Worinnen Jene Meister aufbehalten ... einverleibet sindt) eredeti gót betűs, német nyelvű kézírata a Budapesti Történeti Múzeumban (l. sz. 1088.), az 1800-as évek végén készült szintén gót betűs, kézíratos másolata, a jegyzőkönyvekkel, inas- és legényrendtartással egybekötve a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszékének könyvtárában található.
¹⁷ A céhlevél holléte ismeretlen, de Duray Kálmán 1914-ben még közölte az ott található névsort: Duray 1914. 71.
¹⁸ Ez a céhlevél csak négy nevet tartalmaz. Eredeti példánya az ELTE Könyvtár Kézirattárában található, másolata: MNL-OL Acta Mechanica C25 Civ. Budensis N.1./22.

E mesterek életéről, munkásságáról sok adat gyűlt össze, melyek részben a céh mesterkönyvéből, az inaszegődtetési és -felszabadítási könyvből,¹⁹ valamint a céh gyűléseinek jegyzőkönyveiből²⁰ származnak. A nevek az iratokban különböző formában fordultak elő, de sokuknál a 19. századi történetírás magyarosított formát is bevezetett.

Venerio Ceresola császári építőmester²¹ felső-olaszországi eredetű kőművesek és építőmesterek családjából származott. Már 1662-től I. Lipót császár szolgálatában állt, aki a romos Budára rendelte 1686-ban, mivel korábban Lipótvár, Érsekújvár és Esztergom fortifikációs munkálataiban is hasznos szolgálatokat tett.²² 1686. október 15-től ő irányította Buda újjáépítési munkálatait, rövidesen részletes jelentést készített a romos házak felülvizsgálatáról.²³ 1687 februárjában kőműveseket toborzott Stájerországban a budai építési munkákhoz, akikkel március végén érkezett vissza Budára.²⁴ A vezetésével létrejött kőműves és kőfaragó céh 1690-ben kezdte meg a remekelt mesterek bekebelezését a céhbe, az első közöttük Rocco Spazz (Rochus Spötz), Ceresola veje volt. Ceresola később is igen tevékenyen vett részt a céh működésében, a mesterek remekfeladatainál és bekebelezésénél, maga is tanított inasokat, valamint kezességet is vállalt más mesterek inaszegődtetésénél a szegődtetési és felszabadítási könyv tanúsága alapján.

1688-ban Ceresola már budai polgár volt, ez évben a városi magisztrátus szenátorává is választották, később a budai tanács tagjává nevezte ki a Kamarai Adminisztráció, 1700-ban helyettes polgármesterként működött.²⁵ Az 1688. és 1696. évi háztulajdonosok listáján is szerepelt.²⁶ Az 1688-as összeírás szerint a Várban és a Vízivárosban is voltak házai, összesen három, de Olaszországban is rendelkezett vagyonnal. A mai Dísz tér (akkor Szt. György tér, ill. Hauptplatz) 11. sz., részben elpusztult házat 1688-ban vette meg a Kamarától, majd a tér felé néző szárnyát helyreállította. A budai várerődítési, katonai és kamarai építményeken kívül több polgári épületet is ő emelt vagy állított helyre. A tervei szerint épült egy egyszerű barokk homlokzatú ház a kremsmünsteri apátság által megvásárolt, mai Dísz tér 4–5. sz. telekre.²⁷ 1687-ben Mayrn J. Theobald tanácsos várbeli házának építésével foglalkozott, majd Werlein Dísz téri lakásának át-

¹⁹ Eredeti, német nyelvű, gót betűs kézírata: BFL IX.6. Aufding Buech, und Freysag Buech über die, bey einem Ehrsammen Handwerch der Steinmetzen und Maurer Zunft zu Ofen aufnembte Lehr Jungen; továbbá uo. Freygesprochene Ein Schreib Buech Deren Frey Gesprochenen Lehr Jungen Eines Löbl: Ehrsammen Handwerckhs der Herrn Steinmez und Maurer Maister alhir in Ofen.

²⁰ Az 1753–1872 közötti jegyzőkönyvek német nyelvű, kézíratos, gót betűs, az 1800-as évek végén készült másolata, mely az 1990-es években került elő a mesterkönyvvel, inas- és legényrendtartással egybekötve, a BME Építésztörténeti és Műemléki Tanszékének könyvtárában található. Az eredeti jegyzőkönyvek nem maradtak fenn.

²¹ Venerius Cerasola, Cerosola, Cerisola, Cerosta (1640–1714). Életrajzi adatai, művei legrészletesebben: Schoen 1959; lásd még Schmall 1899. II. 292; Schoen 1918. 11, 21–23, 48; Horler 1955. 71, 72, 117, 118, 144, 458, 462; Gy. Balogh 1998b. 270–272.

²² 1692-ben is dolgozott Érsekújváron, majd Eszéken, Nagyváradon Péterváradon és Budán is. A sok utazás és meggyengült egészsége miatt 1692-ben felmentését kérelmezte szolgálata alól az udvari kamarától. Helyére átmenetileg vejét, Rocco Spazzt ajánlotta. MNL-OL Budai kamarai adminisztráció levéltára, Hofbefehle 1692. okt. 17.; Badál 1976. 297.

²³ MNL-OL Budai kamarai adminisztráció levéltára. Hofbefehle 3841. f. 1686. okt. 15. és 1686. nov. 27.; uo. Buchhalterey Acten 3821. f. 1686. okt. 3.; Bánrévy 1936. 262.

²⁴ Schoen 1957. 298; Pásztor 1935. 11; Géra 2014a. 50.

²⁵ Palugyay 1852. 277; Rupp 1868. 236; Géra 2012. 25; Géra 2014b. 37.

²⁶ Nagy 1966. 30–31, 42.

²⁷ Gárdonyi 1943. 5.

alakításával. Ezen a környéken a telkeket, amelyeknek túlnyomó részén lakható vagy könnyen helyreállítható házak álltak, a város első telepesei közül a legtehetősebbek szerezték meg maguknak.²⁸ Ceresola később, 1696-ban két újabb sarokházhelyet szerzett meg ingyen (korábbi tartózsai fejében) a kamarai adminisztrációtól, a Vízivárosban és Pesten.

1688–1692 között a budai városháza (ma Szentháromság u. 2.) építését vezette, az általa a célra kiválasztott telken. (Az ekkor épített rész átépítésében, bővítésében később a céh több tagja is részt vett, köztük Johannes Hölbling, Johann Conrad Vogl, Matthias Nöpauer.)²⁹

Az 1700–1706 között épült Szentháromság téri első Szentháromság-szobor építészeti részét is Ceresola tervezte. Ez 1710-től a mai Zsigmond térre került, eredeti alakját mára teljesen elvesztette.³⁰

A céh többi alapítójáról megállapítható, hogy egyértelmű közöttük az itáliai származású meszterek dominanciája, ami még a 18. század elején is fennállt. A tíz alapítóból hatan is Itáliából érkeztek.

Bernardus Ferretti kőfaragómester³¹ olasz származású. 1686-ban már itt volt Budán, 1688-ban már budai polgár és háztulajdonos is volt: a mai Táncsics Mihály utca 7. sz. helyén álló, akkor 222. számú ház volt az övé. 1700–1706 között ő faragta az első Szentháromság-szobor szobrait Johann Conrad Vogl kőfaragómester közreműködésével,³² majd 1707–1709 között ablakok kőkereteit készítette el a budai városházához, melyet ekkor már Johann Hölbling épített.³³

Szintén olasz származásúak voltak *Santi Materni* és testvére, *Bernardo Materni* kőfaragómesterek is, akik 1688-ban már budai háztulajdonosok voltak,³⁴ valamint *Bernardo Lorago*³⁵ és *Alexander Gall*³⁶ kőművesmesterek is, akik 1689-ben nyertek budai polgárjogot.

A céh többi alapítója német-osztrák területekről érkezhetett, ahogyan *Martin Kalcher* kőművesmester³⁷ is, akinek az Üri utcában volt háza, *Simon Renner*³⁸ kőművesmester pedig téglaegetőt is működtetett itt. *Wolf Mätzinger* kőfaragómester³⁹ is alapító, ő 1707-ben közreműködött a budai városháza és az első Szentháromság-szobor bővítésében, amikor is Johannes Hölbling négy

²⁸ Ceresolán kívül itt kaptak házat Werlein István kamarai inspektor, Bössinger Ferenc Ignác patikus, aki 19 éven át volt Buda polgármestere. Zoltán 1963. 207; Nagy 1975. 30–31.

²⁹ Az épület építéstörténetéről lásd Rupp 1868. 227; Schmall 1906; Petrik 1909. 60; Gárdonyi 1928. 1; Pásztor 1935. 39; Erényi 1941. 164; Nagy 1971. 351–364.

³⁰ Liber 1934. 133–135; Schoen 1936a. 198–203; Czagány 1968. 69.

³¹ Bernardo, Bernhard Ferretti, Feretti, Farretti, Faretti, Faretí, Foretti. Életéről, munkáiról lásd Schoen 1918. 22, 48; Horler 1955. 117, 458, 492; Schoen 1958. 141–142; Nagy 1966. 31–32, 45; Gy. Balogh 1998b. 273–274; Géra 2012. 24–25; Géra 2014a. 68.

³² Schoen 1918. 10–11; Schoen 1936a. 199–202.

³³ Nagy 1971. 352, 360.

³⁴ Santni Materno, Maderno, Maderni és Bernardus, Bernardino Moderno, Maderno, Maderni egy házban laktak Budán. Életükről lásd Nagy 1966. 31, 33, 49; Gy. Balogh 1998b. 274–275; Géra 2012. 25.

³⁵ Bernhardo Lorago, Loroga, Lorigo. Életéről lásd Nagy 1966. 49; Gy. Balogh 1998b. 276; Géra 2014a. 68.

³⁶ Alessandro Gallo, Gallus – Gall Sándor. Életéről lásd Nagy 1966. 29, 45; Gy. Balogh 1998b. 276.

³⁷ Kalchner, Calchern, Calchner, Khalcher – Kalcher Márton (?–1701). Életrajzi adatait, műveit lásd Duray 1914. 71; Réh 1932. 22, 24; Horler 1955. 144, 528; Dercsényi 1958. I. 178, II. 331–332, 335; Schoen 1958. 142; Schoen 1959. 56–57; Nagy 1966. 28, 31; Gy. Balogh 1998b. 273.

³⁸ Gy. Balogh 1998b. 274. Téglaegetője volt a mai Vérmező és Várfok utca sarkán. Géra 2012. 30–33.

³⁹ Mätzinger, Matinger, Mazinger – Matzinger Farkas. Munkáit lásd: Schoen 1918. 12; Schoen 1958. 142; Horler 1962. 273; Nagy 1966. 49; Gy. Balogh 1998b. 275; Géra 2014a. 325.

kisebb talapatot épített a szoborhoz mellékalakok számára, részt vett a második Szentháromság-szobor kőfaragó munkáiban is.⁴⁰ *Hüttelmayer Tamás* neve csak az 1691. évi céhlevélben fordult elő, ott mint a céh atyamestere szerepelt.⁴¹

CÉHTAGOK AZ ALAPÍTÁST KÖVETŐ ÉVTIZEDEKBEN

A török uralom alól felszabadult országrészben, így Budán is nagyarányú építőtevékenység indult. A következő évtizedekben a céhbe felvett (bekebelezett) mesterek között az Itáliából érkezettek dominanciája lassan megszűnt, de még onnét érkezett *Francesco Canevele*⁴² kőfaragómester, valamint *Ceresola veje, Rocco Spazz (Spazz Rókus)*⁴³ is, aki az 1892-ben a céhbe elsőként bekebelezett kőművesmester volt. Spazz 1696-ban már budai polgár volt, és apósának köszönhetően császári építőmesterként is szolgált 1703-ig, 1696-ban és 1712-ben céhmesterré (a céh vezetőjévé) választották.⁴⁴

A budai kőműves és kőfaragó céh tagjainak munkásságát, céhbeli tevékenységét részletesen feldolgozó korábbi cikk⁴⁵ tartalmazza egy áttekintő táblázatban e mesterek céhbe való belépésének, halálának évszámait, fő-, ill. alcéhmesteri tisztségeiket, inasszegődtetéseik és felszabadításai adatait. Feltüntetésre került az is, amikor egy-egy mestert valakinek a megüresedett helyére vettek fel, ezzel is tartva a céhben a kötött mesterlétszámot. Spazz 1717-ben bekövetkezett halála után *Matthias Kajer*⁴⁶ kapta meg a mesterjogot 1719-ben, miután feleségül vette Spazz özvegyét, *Mária Eminát, Ceresola lányát*.

A céhek ugyanis a céhtagok özvegyeiről is gondoskodtak. Ha egy mester meghalt, mesterjogát az özvegy örökölte, ő folytathatta a félbemaradt építkezéseket pallérja és legényei által. A privilégium részletesen rendelkezett arról, hogy az özvegy mellé a céhből „munkához értő” pallért kell rendelni. Ha az asszony férjhez ment, elvesztette mesterjogát, viszont az őt feleségül vevő pallér hamarosan megkaphatta azt. A 18. században a budai kőműves és kőfaragó céhben is előfordultak ilyenfajta – mindkét félnek előnyös – érdekházasságok. Több mester is így vált mes-

⁴⁰ Schoen 1936a. 202; Nagy 1971. 360. Bernardo Ferrettivel együtt bérelték a legnagyobb sváb-hegyi kőfejtőt, de a kurucháborús évek és a pestiszárlatok következtében csődbe mentek, ingatlanvagyonuk elárverezésre került. Géra 2012. 26.

⁴¹ A céhlevél holléte nem ismert, Duray (1914. 71) örököltette meg a nevet (magyaros formában); Gy. Balogh 1998b. 275.

⁴² Franz Kanobal, Kanovale, Carnaval, Cannovale, Caneuale. 1698-ban kebelezték be a céhbe, ez évben szerzett budai polgárjogot is. Réh 1932. 21; Nagy 1966. 42; Gy. Balogh 1998b. 281.

⁴³ Rochus Spaz, Spatz, Spaf, Sfaz, Spötz (1664–1717). 1691 augusztusában adta fel számára a céh a mesterremekét, 1692-ben kebelezték be a céhbe. Életrajzi adatai és munkái: Horler 1955. 144; Schoen 1959. 57–59; Nagy 1966. 53; Gy. Balogh 1998b. 276–277. Ceresola másik veje *Andreas (Andrea) Garavo Allio* stukkátor volt. Géra 2012. 25.

⁴⁴ Halála idején egy Orbán-hegyi szőlőt és legalább két házat birtokolt, melyek közül az egyik a Várban az őrség mellett állt, a másik pedig a Vízvarosban, a Fekete Sas szomszédságában. Géra 2012. 25.

⁴⁵ Gy. Balogh 1998b. 327–333.

⁴⁶ *Kayer, Kayr, Khayr, Kair, Kheuer* – *Kajer Mátyás* kőművesmester (?–1735?), életéről, munkásságáról lásd: Horler 1955. 463, 577; Baranyai 1957. 68; Schoen 1958. 143–144; Dercsényi 1958. I. 609; Schoen 1959. 59; Horler 1962. 305; Gy. Balogh 1998b. 284–282.

*Régi budai városháza.
1. kor Vár, Szentháromság-utca*

Ancien hôtel de ville de Buda.

3. ábra. A budai városháza a Szentháromság-szoborral. 1891. Weinwurm Antal (Közli: Budapest-fővárosi középületek. 1. Pesti Kvny., Budapest 1891–1893. [1. t.] FSzEK Budapest Gyűjtemény)

terré, például Johann Heinrich Jäger Johann Conrad Vogl⁴⁷ özvegyét, Matthias Nöpauer Christoph Hamonét, Franz Endl⁴⁸ pedig Johann Kugler⁴⁹ özvegyét vette el, s örökölte meg így megkezdett munkáit és műhelyét is.

A Buda visszavívását követő évtizedek mesterei közül Johannes Hölbling (*Hölbling János*) kőművesmester emelkedik ki munkásságával, aki Ceresolához hasonlóan császári építőmester is volt, 40 éven át végzett az országban széles körű építőtevékenységet.⁵⁰ Bajorországból, München

⁴⁷ Vogel – Vogl Konrád kőfaragómester (?–1738), életéről, munkásságáról lásd Schoen 1918. 11–12, 19; Schoen 1916. 12; Schoen 1930a. 159, 162, 165; Horler 1955. 125, 385, 386, 458, 462; Dercsényi 1958. II. 508; Schoen 1958. 141–142, 144; Nagy 1966. 53; Gy. Balogh 1998b. 281–282.

⁴⁸ Endl Ferenc kőfaragómester (1723 körül–1809). Életrajzi adatait, műveit lásd: Schoen 1916. 23; Schoen 1930a. 157–158; Horler 1955. 463, 480, 604; Horler 1962. 160, 273, 307; Gy. Balogh 1998b. 281–282.

⁴⁹ Kugler János kőfaragómester (1707–1753). Kőfaragó munkákat végzett a buda-vízvárosi Szent Annatemplomnál, az óbudai Zichy-kastélynál, az újlaki és tabáni plébániatemplomoknál. Életrajzi adatait, műveit lásd: Schoen 1930a. 167–169; Horler 1955. 712; Horler 1962. 160; Gy. Balogh 1998b. 287–288.

⁵⁰ Johannes Hölbling Helbling, Helbing, Holbing – Hölbling János (1660–1736). Életrajzi adatai és művei legrészletesebben: Schoen 1958. Lásd még: Schoen 1930b. 115–117; Gy. Balogh 1998b. 278–281. Egyes művei: Schoen 1918. 12; Schoen 1930a. 6, 36, 163; Horler 1955. 117–118, 125, 291–294, 309, 458, 462, 528, 601; Baranyai 1957. 68; Dercsényi 1958. I. 176. 482; Schoen 1959. 57; Schoen 1960. 30–31; Horler 1962. 255, 273; Nagy 1966. 47. Életéről Zaymus Gyula írt regényt: *János mester. Regényes korrajz a Buda felszabadulását követő időkből*. Szent István Társulat, Budapest 1939; Családkadémia-Óbudavár Egyesület, Budapest 2012.

környékéről, Benediktbeuernből érkezett Budára kőművespallérként. 1696-ban kebelezték be a céhbe, ekkor már budai háztulajdonos volt, majd 1697-ben megszerezte a budai polgárjogot is.⁵¹ 1698-ban a városi tanács városi építőmesterré nevezte ki, majd még ugyanebben az évben kamarai adományból ingyen szerzett meg egy romházat a mai Bécsikapu téren, az Országos Levéltár helyén.⁵²

Hölbling már 1698-tól dolgozott a budai városháza épületén, melyet Ceresola kezdett építeni. 1701–1702-ben is folytatódtek a munkák, majd 1707–1709 között Hölbling fejezte be a keleti épületszárnyat megépítve az emeleti zárt sarokerkélyt, amelynek kőfaragásait Johann Conrad Vogl végezte (3. ábra). Az építkezés 1713–1714-ben is folytatódott, Hölbling ekkor építette meg a városháza kápolnáját a földszint északkeleti sarkában, ill. levéltárat, tanácstermet, bizottsági szobát, boltozott folyosót az emeletén.⁵³

1707-ben az első Szentháromság-szoborhoz négy kisebb talapzatot épített hozzá mellékalkok számára Wolf Mätzinger kőfaragómester közreműködésével. 1710-ben a pestisjárvány újrateljesítésével új Szentháromság-szobor ötlete merült fel, s Hölbling még ebben az évben a tervet is elkészítette. Franz Joseph Barbier szobrász és Johann Conrad Vogl kőfaragómester közreműködésével az együttes 1713-ra készült el.⁵⁴ Az emlékművön elhelyezett, az építkezést ábrázoló reliefen a munkálatokat irányító Hölbling alakja is látható szögmérővel a kezében (4. ábra).⁵⁵

1714-ben a haditanács Hölblinget bízta meg a romos királyi palota állapotának felmérésével. Fortifikációs terveit – melyek sajnos nem kerültek elő – felküldte Bécsbe. 1715-ben a helyreállításra vonatkozó tervét is elfogadták, mely alapján elindult az építkezés. 1716-ban Fortunato da Prati kamarai mérnök új tervet készített, ami alapján Hölbling 1723-ig folytatta a palota építését.⁵⁶ A Pesten létesítendő katonai invalidus-házra 1715-ben készített tervet, de a haditanács itt is Prati tervének megvalósítása mellett döntött, az alapozási munkákat azonban Hölbling vezette.⁵⁷ 1716–1718-ban erődítési munkái voltak,⁵⁸ majd ő építette a márianosztrai pálás templom hajóját, majd új konventépületét, ennek a tervei is fennmaradtak.⁵⁹ Ő építette a dunaföldvári új templomot,⁶⁰ majd a pesti szerviták számára is elkészítette új templomuk tervét.⁶¹

⁵¹ 1705-től a város külső tanácsának lett tagja, majd 1706-tól 1713-ig a Városi Telekkönyvi Hivatal hités mérői tisztét is elvállalta. Ingatlanok értékebecslése mellett ő tervezte a kurucok ellen létesített sáncokat, majd a város földmérőjévé is kinevezték. 1707-ben kezdett bele a budai telkek általános felmérésébe (a Vár, Víziváros, Horvátváros telkeivel kezdte). 1722-től bekerült a belső tanácsosok közé. Géra 2012. 26.

⁵² Schoen 1958. 141.

⁵³ Schmall 1906; Schoen 1958. 141–142; Nagy 1971. 352–360. 1699-ben a városháza nyugati oldalán három mézsárszékét hozott rendbe. A városi kis meleg (Rudas) fürdő újjáépítését 1699–1700-ban végezte. Vidéki munkái a Halas városnak épített torony (1702) és a szolnoki lóportorony (1703).

⁵⁴ Liber 1934. 135–137; Schoen 1936a. 208; Nagy 1975. 236. Barbieri halála után Ungleich Fülöp és Hörger Ferenc Antal kismartoni szobrászok működtek közre.

⁵⁵ Schoen 1936a. 202; Schoen 1958. 142.

⁵⁶ Bánrévy 1932; Schoen 1958. 142; Schoen 1960. 30; Nagy 1975. 224.

⁵⁷ Schoen 1958. 143.

⁵⁸ Dolgozott a szegedi fortifikációkon, közben a belgrádi erődítményeken is.

⁵⁹ 1719-től építette meg a hajót, a konvent építését 1826-ban kezdte, fennmaradt a konventépületek tervrajza: MNL-OL T 16. No. 1. A márianosztrai kolostor és templom, Johanne Helbling, 1727. A munkában Matthias Kajer kőművesmester is részt vett. Lásd még Baranyai 1957. 68; Schoen 1958. 143.

⁶⁰ 1723 októberében kötött szerződést a romokban álló földvári hajdani bencés apátsági templom helyett építendő új templomra, melynek építését 1725-ben fejezte be. Schoen 1958. 143.

⁶¹ Schoen 1958. 142–143, 146.

4. ábra. A Szentháromság-szobor építését ábrázoló relief a szobor nyugati oldalán, ahol Hölbling alakja is látható szögmérővel a kezében (Fotó: a szerző)

1723 húsvétvasárnapján csaknem az egész Várnegyed elpusztult, amikor a Bécsi kapu közelében támadt tűz átterjedt a Fehérvári bástyánál álló löportoronyra, ami a levegőbe repült, így a Várnegyed ismét romossá vált.⁶² A tűzvészt követően Hölbling benne volt a károkat felmérő bizottságban,⁶³ majd a saját Úri utcai (ma 10. sz.) házát is helyreállította. A következő évben a szomszédos (ma Úri u. 8. sz.), romos Rupp-házat is megvásárolta.⁶⁴ 1727–1728 folyamán a tűzvésznek szintén áldozatul esett budavári katonai szertár (Zeughaus) Johann Matthey (Matthei, Mathei, Mathaei) hadimérnök tervei szerinti újjáépítését is ő vezette.⁶⁵

CÉHTAGOK A 18. SZÁZAD KÖZEPÉN

Pest-Buda a 18. század folyamán hamar visszanyerte egykori jelentőségét és régi rangját, a két várost folyamatos építőtevékenység jellemezte. Az egymás után emelt középületek, nemesi paloták és templomok, kolostorok mellett a polgárházak sorának köszönhetően fokozódott a két település városias jellege.

⁶² Az 1723. március 28-i várbeli tűzvészről lásd Zoltán 1963. 31; Simon 2011.

⁶³ Schoen 1960. 31 alapján: Prati, Salgari, Hueber, Schuester és Schmidt mellett.

⁶⁴ Schoen 1958. 142; Schoen 1960. 30; Nagy 1975. 223.

⁶⁵ A Zeughaus építéstörténetéről: Bánrévy 1933; Schoen 1958. 142. A tervező kérdéséről lásd Kelényi 2005. 13–14.

A budai kőműves és kőfaragó céh következő generációjához tartozó mesterek osztrák, német és cseh területekről érkeztek. Közülük Christoph Hamon,⁶⁶ Adam Mayerhoffer⁶⁷ Johann Michael Schaden,⁶⁸ Augustin Viola,⁶⁹ vagy a Grassalkovich Antal által pártfogolt Oracsek Ignác⁷⁰, a budai várpalota kivitelező mestere nevét érdemes megemlítenünk. Christoph Hamon fiai közül Johann Michael 1760-ban lett mesterré,⁷¹ Adam Mayerhoffer fia, Joseph 1770-ben, ők már itt, Budán születtek.⁷²

A 18. század közepén a céhbe bekebelezett mesterek közül *Johann Heinrich Jäger (Jäger János Henrik)*⁷³ nevét kell kiemelnünk, aki a Rajna vidékéről, Mainzból került Magyarországra. 1735-től a pesti céhhez tartozott, 1739-ben átköltözött Budára, a Várba, majd feleségül vette Johann Conrad Vogl budai kőfaragómester özvegyét. Jäger 1741-ben lett budai polgárrá s itt mint önálló építőmester építkezésekre is vállalkozott. 1742 januárjában a budai városi tanácsnál panaszt emelt a budai kőműves és kőfaragó céh ellen, hogy nem akarják őt a mesterek közé bekebelezni mesterremek elkészítése nélkül. A tanács azzal az indoklással, hogy Jäger Pesten már elkészítette a remeket és polgárrá választásával a tanács is elismerte mesternek, utasította a céhet Jäger felvételére. 1742-ben Buda városa vette Jägert szolgálatába, aki ekkor ismét tervezőként szerepelt.

⁶⁶ Hämon – Hamon Kristóf (1693–1748) kőművesmester a csehországi Pogrätzban született. 1731-ben szerezte meg a budai polgár- és a mesterjogot, 1745-től Buda városának hivatalos kőművesmestere lett. Fő műve a buda-vízivárosi Szent Anna-templom volt, melyet Matthias Nöpauer fejezett be a tervek módosítva. Életrajzi adatait, munkásságát lásd: Schoen 1930a. 159–161; Réh 1932. 64–67, 83, 84; Müller 1936. 27; Horler 1962. 138, 160; Gy. Balogh 1998b. 286–287.

⁶⁷ Meyrhoffer, Mayerhoffer, Marhoffer, Mayrhoffer Ádám (?–1747) az alsó-ausztriai Watzendorfból származott, nem volt tagja a pesti Mayerhoffer családnak. Fő műve a tabáni görögkeleti szerb templom (1741–1751). Ő építette a budaörsi r. k. templomot, és ő vezette az óbudai volt trinitárius kolostor és templom építését Johann Entzenhoffer bécsi építész tervei szerint. BFL XV. 302. BMT 8. Tabáni görögkeleti szerb templom terve. Mayrhoffer Ádám, /1741/. Életrajzi adatait, műveit lásd: Réh 1932. 67; Bertalan 1942. 13, 14, 25; Horler 1955. 755; Dercsényi 1958. I. 286; Gy. Balogh 1998b. 288–289.

⁶⁸ Schad, Schadt, Schadl – Schaden János Mihály kőművesmester (1712–1769) az alsó-ausztriai Weitersfeldből érkezett. Váci, püspökszilágyi és mogyoródi építkezései mellett az óbudai volt trinitárius kolostor és templom építésénél is közreműködött. Életrajzi adatait, műveit lásd: Schoen 1930a. 176; Réh 1932. 79; Bertalan 1942. 15, 25; Schoen 1957. 301; Dercsényi 1958. I. 178, 492, 564, 682, 684, II. 248, 319, 323, 345; Horler 1962. 138, 139, 319, 383, 429; Gy. Balogh 1998b. 292–293.

⁶⁹ Fiala, Fiola, Fyala, Fialla, Viala – Viola Ágoston kőművesmester (?–1790) a cseh-sziléziai Troppauból származott. Életrajzi adatait, műveit lásd: Réh 1932. 88; Schoen 1957. 301; Dercsényi 1958. I. 605; Gy. Balogh 1998b. 292.

⁷⁰ Ignatius Aratscheks, Oraschek, Oratscheck, Aratscheck, Aracsek, Oracsek kőművesmester (?–1767) cseh-morva területről érkezhetett, életrajzi adatait, műveit lásd: Bónisné 1934; Réh 1932. 18, 79–83, 89; Horler 1955. 118, 154, 294; Schoen 1957. 301; Dercsényi 1958. I. 179, 183, 262, II. 282; Gy. Balogh 1998b. 296–298.

⁷¹ Hamman, Hamann, Haman, Hámon – Hamon János Mihály kőművesmester (1729–1796). Részt vett a budai Szent Anna-templom befejezésében. 1774-ben a volt Zichy-uradalom épületeit mérte fel. Életrajzi adatait, műveit lásd: Schoen 1930a. 161, 162; Réh 1932. 87–88; Schoen 1957. 301; Dercsényi 1958. I. 622–623, II. 507–508; Gy. Balogh 1998b. 300–301.

⁷² Mayrhofer – Mayerhoffer József (1744–1799). Életrajzi adatait, műveit lásd: Réh 1932. 89; Schoen 1930a. 176, 186; Horler 1955. 273; Gy. Balogh 1998b. 302–303.

⁷³ (1708–1783.) Életrajzi adatait, műveit lásd: Schoen 1930a. 165–166; Réh 1932. 15, 67, 68, 80; Bertalan 1942. 26, 37–38; Dercsényi 1958. I. 282, 284; Horler 1962. 138, 338, 339, 383; Nagy 1975. 227, 234, 240; Gy. Balogh 1998b. 289–291.

1746–1757 között a gróf Zichy család szolgálatába állt mint uradalmi építőmester. Óbudán ő építette fel a kastélyt.⁷⁴ 1747-ben a pesti és budai kőműves és kőfaragómesterek együttesen jelentették fel őt a budai városi tanácsnál, hogy Jäger kőfaragó létére, építőmesternek nevezi magát, és egész épületek építését vállalja, elvéve ezzel a panaszosok munkáját. Jäger a következő években tovább folytatta kőfaragó munkásságát is pl. az óbuda-újlaki templomnál, a buda-vízivárosi Szent Anna-templomnál, de ugyanakkor az ő tervei szerint épült a makkosmáriai búcsújáró templom és valószínűleg a zsámbéki r. k. templom is. 1766-ból fennmaradtak a várbeli egykori jezsuita szeminárium és konviktus Jäger által készített felmérési tervrajzai,⁷⁵ 1776-ból pedig a Szentháromság térre a Szent Ignác-kút újjáépítésére készített tervei is.⁷⁶ 1747-ben a pesti és budai kőműves és kőfaragómesterek együttesen jelentették fel Jägert a budai városi tanácsnál, hogy Jäger kőfaragó létére, építőmesternek nevezi magát, és egész épületek építését vállalja magára, elvéve ezzel a panaszosok munkáját. A tanács 15 napon belül igazolásra szólította fel a mestert.

A barokk korszak legkiemelkedőbb mestere *Matthias/Mattheus Nöpauer (Nöpauer Mátyás/Máté)* volt. Nevét az iratokban és a forrásokban többféle formában írták le, de ő aláírásában mindig Nöpauerként használta, keresztnévét azonban volt, hogy Mattheusként és volt, hogy Matthiasként írta alá.⁷⁷ 1719 körül született, de még születési helyét illetően is kétféle adatot olvashatunk a szakirodalomban az egyetlen, kétféleképpen olvasható kéziratot bejegyzés miatt: Nöpauer a morvaországbeli Brünnben vagy Bécsben látta meg a napvilágot.⁷⁸ 1748 tavaszán Christoph Hamon kőművesmester özvegyének a pallérja volt, majd még ebben az évben feleségül vette az asszonyt. 1749-ben a céh felvette kőművesmesternek, majd a budai városi tanács is felvette a polgárai közé.

Buda templomépítészetében, mely a török utáni időszakban különösen nagy lendületet vett, Nöpauer vezető szerepet vitt. 1748-tól, Hamon halálától Nöpauer folytatta a budai Szent Anna-templom építését, külsejében gyökeres módosításokkal, mostohafiával, Johann Michael Hamonnal együttműködve 1762-ig.⁷⁹ Szintén Hamon megkezdett munkáját folytatva építette az óbuda-újlaki plébániatemplomot 1756-ig, majd új tornyát 1768-ig.⁸⁰ A tabáni Alexandriai Szent

⁷⁴ 1746–1752 között készült el a kastély, Bebo Károly szobrász együttműködésével. Esztergomi Primási Világi Levéltár: Jäger J. H. terve 1746. Alaprajz és nyugati homlokzat, kerti pavilonok részletterve.

⁷⁵ MNL-OL S 12 – Div. IX. – No. 110:2. Buda. Jezsuita szeminárium és konviktus, alaprajz, homlokzat. MNL-OL T 18 – No. 18. 1–4. Egykori jezsuita épületekből átalakított szeminárium tervei. Lásd még: Kelényi 1976. 81. További fennmaradt tervei: MNL-OL T 3 – No. 84. Keszthelyi tervezett templomtorony, é. n.; BFL – XV.17.a.302 – 6. Erzsébet apácák menház épülete (I., Bp. Fő utca 43.). Fsz. és I. em. alaprajz, é. n.

⁷⁶ BFL XV.17.a.302 – 102. Terv a Szent Ignác-kút újjáépítésére (Überschlag und Riss über den neu errichtenden Stadt Brunen in der Vöstung nächst den Rath Haus) Jäger /János Henrik/, 1776.

⁷⁷ (1719 körül–1792) kőművesmester neve az iratokban Nepauer, Nebauer, Nepaur, Nöpaur, Nöbauer, Neubauer formában is előfordul. Életrajzi adatait, műveit lásd: Schoen 1930a. 176–177; Müller 1936. 24–41; Gy. Balogh 1998b. 293–295; Gy. Balogh 2002.

⁷⁸ Az egyetlen erre vonatkozó dokumentum a Buda városi tanácsülési jegyzőkönyvek 1749. július 28-i bejegyzése (BFL IV. 1002/a. Budai Tanácsülési jvk. 52. kötet 1749. júl. 28. fol. 127.). Még Schoen Arnold is korábban Brünnként, később Bécsként publikálta, a legtöbb forrás tőle vette át hol egyik, hol másik városnevet. Brünn: Schoen 1930a. 175; Voit 1981. 29; Bécs: Réh 1932. 83, 87; Schoen 1936b. 2; Schoen 1957. 301.

⁷⁹ Építéstörténete: Schoen 1930a; továbbiak: Rupp 1868. 176; Petrik 1909. 1, 24–26; Réh 1932. 64–66, 83–84; Schoen 1937. 58–59; Aggházy 1940. 91; Horler 1955. 118, 157–158, 600–616; Zoltán 1963. 300; Gerő 1981. 286; Voit 1981. 29–30.

⁸⁰ Építéstörténetéről lásd: Rupp 1868. 185; Szokolay 1926. 29–89; Schoen 1930a. 175; Réh 1932. 66, 84; Müller 1936. 28–30; Horler 1962. 138, 160–173; Nagy 1975. 227.

Katalin-templom főhomlokzata és hajójának utolsó szakasza is az ő műve,⁸¹ ahogyan a Margit körüti Ágoston-rendi (ma ferences) templom is.⁸² 1750–1769 között építette a mai Táncsics Mihály utca 7. sz. alatti, igen reprezentatív Erdődy-palotát,⁸³ 1751-ben az Esterházy-palota pincéinek építésével foglalkozott.⁸⁴ 1759–1761 között valószínűleg a saját tervei szerint építette a Szent Flórián-templomot a Fő utcában,⁸⁵ majd 1767–1769 között az óbudai zsinagógát is.⁸⁶ 1770–1774 között a budai városháza addig földszintes Űri utca felé eső szárnya az ő tervei szerint épült ki emeletesre. A homlokzatot a meglévő, Hölbling által épített résszel azonosan alakította ki a Tárnok utcai sarokéhoz hasonló zárterkélyvel. A bővítéssel egyidejűleg épült meg Nöpauer tervei szerint az udvari szárny nagyszabású lépcsőháza is.⁸⁷

Nöpauer fontos szerepet vitt a budai közéletben is: 1775-ben budavárosi hatvanas volt, 1776-ban és 1778-ban is a külső tanács tagjai közé választották,⁸⁸ már korábban is Buda hivatalos építőmestere volt. 1778-ban egy folyosó befedésére kötött vele szerződést a városi tanács,⁸⁹ majd 1781-ből terveket készített a Dunavecsei sólerakat, sókamrai tisztviselői lakások és élelemraktár épületeire,⁹⁰ de fennmaradt a budai gabonaraktár átépítésére készített terve is.⁹¹

Nöpauer tulajdona volt 1773-tól a mai Hess András tér 3. sz., ún. Vörös Sün vendégfogadó, hétszobás ház – a tér neve ekkor, „bey dem grünen Baum” (a Zöld fánál) vagy Obern Plaz volt –, valamint a két szomszédos épület is: a mai Fortuna utca 3. és a Táncsics M. utca 2. sz. (akkor Wiener, ill. Juden Gasse), mindkettő kétszobás házként került összeírásra.⁹² A fogadóban tánctermet épített és nyilvános bálakat is rendezett. 1776-ban Albert főherceg a budai városi tanács véleménye alapján elutasította Nöpauer 1773-ban kelt kérelmét, hogy a kertjében 9 éve épített tánctermet nyilvános bálók céljaira használhassa, mivel nem volt szükség több redoutra

⁸¹ 1749–1753 között építette a főhomlokzatot, 1765-ben a templomhajót. Lásd Rupp 1868. 167–168; Schoen 1930a. 4, 175; Réh 1932. 84–85; Schoen 1936b; Müller 1936. 30–31; Schoen 1937. 57; Horler 1955. 712–721.

⁸² Építéstörténetéről lásd: Farbaky 1990, valamint Rupp 1868. 180–182; Müller 1936. 31–34; Fallenbüchl 1943. 86–107; Horler 1962. 138, 233–244; Nagy 1975. 227–228.

⁸³ Építéstörténetével kapcsolatban lásd: Petrik 1909. 1. 47; Réh 1932. 85–86; Müller 1936. 35; Horler 1955. 118, 144, 492–495; Nagy 1975. 234; Radnai 1975. 30–32; Pécsi 1981.

⁸⁴ Ma Tárnok utca 7–13. Valkó 1976. 307–308.

⁸⁵ Müller 1936; valamint Schoen 1930a. 4–6, 176; Réh 1932. 85; Schoen 1937. 59; Fridrich 1937; Nagy 1975. 228.

⁸⁶ A mai Lajos utcai zsinagóga helyén állt, de rossz alapozása és repedezései miatt 1817-ben le kellett bontani, ábrázolása sem ismert. Barokk stílusú, négyoszlopos pillérekön nyugvó középkupolás templom volt. Nagy 1975. 228; Gál 2000.

⁸⁷ Rupp 1868. 227; Schmall 1906; Schoen 1930a. 176; Réh 1932. 87; Horler 1955. 144, 152, 462–468; Nagy 1971. 361; Nagy 1975. 232; az épület 19. századi történetéről lásd N. Czaga 1984, műemléki helyreállításáról Dévényi 2018.

⁸⁸ A hatvanasok testülete gyakorolta a teljes polgári közösség választójogát, a külső tanácsnak pedig a közigazgatásban és a városi gazdálkodás ellenőrzésében jutott szerep. Schmall 1899. II. 235–236; Nagy 1975. 165–166.

⁸⁹ A Vár kényelmesebb megközelítésére fedték le a Jezsuita lépcső alsó bejárata és a mai Csónak utca sarkának 20 m-es szintkülönbségét leküzdő lépcsős feljárt. A mintegy 100 méteres építményt 1778–1779-ben Nöpauer és Franz Xav. Niedermayer ácsmester emelte. A vonatkozó levéltári adatokat az eddigi kutatás más feljártokkal szokta kapcsolatba hozni. Borsos 1973. 147.

⁹⁰ MNL-OL T 62 No. 361/2–3. Dunavecse Sólerakat, sókamrai tisztviselői lakások és élelemraktár, 1781. Nöpauer.

⁹¹ MNL-OL T 1 No. 574. Budai gabonaraktár tervei, é. n. Nöpauer.

⁹² Az 1784. évi budai házösszeírások: Borsos 1972. I/4. II/3. III/5. mellékletek; az épülettel kapcsolatban lásd: Horler 1955. 347, 359–361; Zoltán 1963. 208; Perekó 1976. 29–31; Gábor 1979. 39; Gábor 1982. 44–53.

(azaz bálteremre).⁹³ A mester 1792-ben bekövetkezett haláláig igen aktív szerepet vállalt a céhben is, 15 éven át volt főcéhmester, 2 évig alcéhmester.

Kevésbé volt sikeres, és igencsak eltérő pályát futott be *Martin Sigl* (*Sigl Márton*) kőművesmester.⁹⁴ Először Pesten működött, ahol 1735–1742 között pallérként irányította a pesti pálos (majd egyetemi) templom építését Mayerhoffer András pesti mester tervei szerint.⁹⁵ Pallérként 1743-ban telepedett le Budán, ahol 1748-ban megszerezte a budai polgárjogot, de csak 1768-ban (63 éves korában) vették fel a mesterek közé, akkor is csak parancsra, mesterremek elkészítése nélkül. Önálló szerepléséről nincsenek adataink, ami tervezésbeli járatlanságával magyarázható. 1748-tól 1751-ig ő kivitelezte Giessel (Griessler) József tervei alapján a Dísz tér 3. sz. Batthyány-palota kéteemeletes épületté való átépítését.⁹⁶ Saját háza volt a Fortuna utca 18. sz. körülépített udvaros, egyemeletes sarokház, melyet két középkori ház egyesítésével épített ki, ezt bérbe adta (1944–1945-ben elpusztult), valamint a (mai) Táncsics Mihály utca 23. és 25. sz. házak is.⁹⁷

A budai kőműves és kőfaragó céh 1872-ig tartó 182 éves fennállása alatt 63 mestert jegyeztek be az 1690-ben alapított mesterkönyvbe – az itt tárgyalt korszakban, azaz a 18. század végéig 37-et –, de a tíz alapító mester tovább emeli e számot. Közülük most csak néhányuk említése fért bele a tanulmány szűk keretébe. De a mesterek mellett számos pallér, legény és inas is dolgozott itt Budán. Életüket és tevékenységüket a budai főcéh szabályozta a városi hatóság támogatásával. Buda 17–18. századi újjáéledésében tehát kulcsszerepe volt az egész céhnek, ill. főleg a céh keretében működő kőműves- és kőfaragómestereknek. Nagyrészt az ő egyszerűségére és célszerűségére törekvő munkásságuk nyomán épült ki Buda egységes barokk városa.

IRODALOMJEGYZÉK

- Aggházy 1940 Aggházy Mária: Centrális barokk-templomok a Dunántúlon. *Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye* 74 (1940) 15–16. 87–92.
- Badál 1976 Badál Ede: Művészettörténeti regeszták a királyi határozatokból és rendeletekből IX. *Ars Hungarica* 4 (1976) 2. 291–304.
- Baranyai 1957 Baranyai Béláné: Adatok a XVIII. századi márianosztrai pálos művészethez. *Művészettörténeti Értesítő* 6 (1957) 1. 65–76.
- Bánrévy 1932 Bánrévy György: A budai királyi palota újjáépítése III. Károly alatt. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 1. Budapest 1932. 1–49.
- Bánrévy 1933 Bánrévy György: A budavári katonai szertár (Zeughaus) 1725–1901. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 2. Budapest 1933. 104–140.
- Bánrévy 1936 Bánrévy György: Az első hivatalos intézkedések a visszafoglalt Budán 1686-ban. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 5. Budapest 1936. 242–270.
- Bertalan 1942 Bertalan Vilmos: *Az Óbuda-kiscelli trinitárius kolostor és templom*. Budapest 1942.
- Bónisné 1934 Bónisné Wallon Emma: Oracsek Ignác váci székesegyház terve. *Archaeologiai Értesítő* 46 (1932–1933). MTA, Budapest 1934. 179–181.

⁹³ Schoen 1930a. 175; Müller 1936. 26.

⁹⁴ Siegl, Siegel, Sigel (1705–1787) a felső-sziléziai Neisséből származott. Életrajzi adatait, műveit lásd: Réh 1932. 12, 26–27, 80, 88–89; Horler 1955. 118, 504; Horler 1962. 139, 550; Schoen 1957. 301; Dercsényi 1958. I. 179, 254, 262, II. 224; Gy. Balogh 1998b. 301–302.

⁹⁵ Réh 1931. 169–170.

⁹⁶ Czagány-Gábor 1979. 38. Giessel tervei 1744–1746: MNL-OL T 4 – No. 1/a–k.

⁹⁷ Az 1784. évi budai házösszeírások: Borsos 1972. I/3. és 4. melléklet; lásd még C. Kiss 1984.

- Borsos 1972 Borsos László: Régi budai házösszeírások. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 19. Budapest 1972. 57–77. /11 melléklettel/
- Borsos 1973 Borsos László: Budavár erősítéseinek pusztulása. *Műemlékvédelem* 17 (1973) 3. 145–152.
- C. Kiss 1984 C. Kiss Sándor: Mi van a fal mögött? Fortuna utca 18. *Budapest* 22 (1984) 3. 18–19.
- Czagány 1968 Czagány István: Komplex kutatási módszer az építészettörténeti és helytörténeti tudomány szolgálatában. *Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények* 12 (1968) 1–2. 63–147.
- Czagány–Gábor 1979 Czagány István – Gábor István: Dísz tér 3. *Budapest* 17 (1979) 12. 37–39.
- Cs. Dobrovits 1983 Cs. Dobrovits Dorottya: *Építkezés a 18. századi Magyarországon. Az uradalmak építészete.* (Művészettörténeti füzetek 15.) Akadémiai Kiadó, Budapest 1983.
- Dercsényi 1958 Dercsényi Dezső (szerk.): *Pest megye műemlékei I–II.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1958.
- Dévényi 2018 Dévényi Tamás: A bölcs. Régi budai Városháza műemléki rekonstrukciója. *Régi-Új Magyar Építőművészet* (2018) 5. 10–15.
- Duray 1914 Duray Kálmán: A budai és pesti kőműves-, kőfaragó- és ács céhek. In: *Budapesti Építőmesterek, Kőműves-, Kőfaragó- és Ács mesterek Ipartestülete X. évkönyv.* Budapest 1914. 69–155.
- Epitome 1761 *Epitome vicissitudinum et rerum memorabilium de libera regia ac metropolitana urbe Budensi, ab... 1242. ad ...1760.* Landerer, Buda [1761].
- Erényi 1941 Erényi Gusztáv: A budai és a pesti városháza. *Tükör* 9 (1941) 4. 164–168.
- Fallenbüchl 1943 Fallenbüchl Ferenc: *Az ágostonrendiek Magyarországon.* Stephaneum, Budapest 1943.
- Farbaky 1990 Farbaky Péter: A budai ágostonos (majd ferences) templom és kolostor. *Művészettörténeti Értesítő* 39 (1990) 3–4. 166–197.
- Fridrich 1937 Fridrich Lajos: A Flórián templom felemelésének ismertetése. *Technika* 18 (1937) 3. 71–72.
- Gábor 1979 Gábor István: A Vörös Sün-ház. *Budapest* 17 (1979) 1. 38–41.
- Gábor 1982 Gábor István: *Budapesti képeslapok. Régi fővárosi épületek egykor és ma.* Gondolat, Budapest 1982.
- Gál 2000 Gál Éva: Az óbudai zsinagóga. In: *Óbuda évszázadai.* Szerk.: Kiss Csongor. Better Kiadó, Budapest 2000. 442–444.
- Gárdonyi 1928 Gárdonyi Albert: Budai építkezések a XVII. század végén. *História* 1 (1928) 7–8. 1–4.
- Gárdonyi 1943 Gárdonyi Albert: Régi budavári házak. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 10. Budapest 1943. 1–12.
- Géra 2012 Géra Eleonóra Erzsébet: Buda építőipara a 18. század első felében. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 36. Budapest 2012. 23–40.
- Géra 2014a Géra Eleonóra: *Kőhalomból (fő) város: Buda város hétköznapijai a 18. század elején.* L'Harmattan Kiadó, Budapest 2014.
- Géra 2014b Géra Eleonóra: A 18 századi Pest-Buda hétköznapi élete a források tükrében. *Levéltári Közlemények* 85 (2014) 1–2. 33–54.
- Gerendás 1941 Gerendás Ernő: *Adatok a budai és pesti céhek életéhez.* Fővárosi Könyvtár, Budapest 1941.
- Gerő 1981 Gerő László: A budapesti vízivárosi Szt. Anna-templom belsejének 1980. évi felújítása. *Műemlékvédelem* 25 (1981) 4. 286–294.
- Gy. Balogh 1998a Gy. Balogh Ágnes: Adatok a budai kőműves és kőfaragó céh életéből. *Építés-Építészettudomány* 27 (1998) 1–2. 93–123.
- Gy. Balogh 1998b Gy. Balogh Ágnes: Buda Főváros Kőműves és Kőfaragó Céhe mesterei. *Építés-Építészettudomány* 27 (1998) 3–4. 269–333.
- Gy. Balogh 2002 Gy. Balogh Ágnes: *Nöpaauer Mátyás élete és munkássága.* PhD-értekezés, BME 2002.
- Hauszmann 1900 Hauszmann Alajos: *A magyar királyi vár építésének története.* Pátria, Budapest 1900.

- Horler 1955 Horler Miklós (szerk.): *Budapest műemlékei I.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1955.
- Horler 1962 Horler Miklós (szerk.): *Budapest műemlékei II.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1962.
- Kelényi 1976 Kelényi György: *Franz Anton Hillebrandt.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1976.
- Kelényi 2005 Kelényi György: *A királyi udvar építkezései Pest-Budán a XVIII. században. Hatalom és reprezentáció; a hivatalos építészet formaváltozásai.* Akadémiai Kiadó, Budapest 2005.
- Komárik 1971 Komárik Dénes: *Építésképzés és mesterfelvétel a XIX. században.* Pesti mesterek és mesterjelöltek. *Építés- Építészettudomány* 3 (1971) 4. 379–418.
- Koppány 1987 Koppány Tibor: *Építési gyakorlat a 17. századi Magyarországon a tervezéstől a megvalósításig.* *Építés- Építészettudomány* 19 (1987–1988) 3–4. 449–488.
- Koppány 1994 Koppány Tibor: *Építési gyakorlat az újkori Magyarországon. Az építési irodák története a 16–19. században.* Kandidátusi értekezés. Budapest 1994.
- Liber 1934 Liber Endre: *Budapest szobrai és emléktáblái.* (Budapesti Statisztikai Közlemények 69. köt. 1.) Székesfővárosi Házinyomda, Budapest [1934].
- Müller 1936 Müller Béla: *A buda-vízivárosi Szent Flórián-kápolna.* Budapest 1936.
- Nagy 1966 Nagy Lajos: *Buda polgársága a XVII. század végén.* In: *Tanulmányok Budapest múlt-jából* 17. BTM, Budapest 1966. 27–58.
- Nagy 1971 Nagy Lajos: *Adatok a budai városháza építésének történetéhez.* *Budapest Régiségei* 22. BTM, Budapest 1971. 351–364.
- Nagy 1975 Nagy Lajos: *Budapest története 1686–1790.* In: *Budapest története a török kiűzésétől a márciusi forradalomig.* Szerk.: Kosáry Domokos. Budapest 1975. (Budapest története III.) 27–254.
- Nagybáky 1982 Nagybáky Péter: *Céhvilág Magyarországon.* Budapest 1982.
- N. Czaga 1984 N. Czaga Viktória: *Adalékok a volt budai városháza épületének történetéhez.* *Műemlékvédelem* 28 (1984) 3. 196–207.
- Palugyay 1852 Ifj. Palugyay Imre: *Buda-Pest szabad királyi városok leírása.* Landerer és Heckenast, Pest 1852.
- Pásztor 1935 Pásztor Mihály: *Buda és Pest a török uralom után.* (Budapesti Statisztikai Közlemények 73. köt. 1.) Székesfőváros Házinyomdája, Budapest 1935.
- Pécsi 1981 Pécsi L. Dániel: *A Zenetudományi Intézet új otthona.* In: *Zenetudományi dolgozatok 1981.* MTA Zenetudományi Intézet, Budapest 1981. 337–351.
- Pereházy 1976 Pereházy Károly (főszerk.): *Régi házak Pest-Budán.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1976.
- Petrik 1909 Petrik Albert: *A régi Buda-Pest építőművészete.* (Építőmunkavezetők Könyvtára 18.) Budapest 1909.
- Radnai 1975 Radnai Lóránt: *Zenetudományi Intézet a Várban.* *Budapest* 13 (1975) 8. 30–32.
- Réh 1931 Réh Elemér: *Adatok a XVIII. századi építőmesterek működéséhez.* *Archaeologiai Értesítő – Új folyam* 45 (1931) 168–186.
- Réh 1932 Réh Elemér: *A régi Buda és Pest építőmesterei Mária Terézia korában.* Bíró nyomda, Budapest 1932.
- Rupp 1868 Rupp Jakob: *Buda-Pest és környékének helyrajzi története.* M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága, Pest 1868.
- Simon 2011 Simon Katalin: *Az 1723-as budai tűzvész.* *Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtdományok)* 18 (2011) 4. 457–554.
- Schmall 1899 Schmall Lajos: *Adalékok Budapest székes főváros történetéhez* II. kötet. Budapest 1899.
- Schmall 1906 Schmall Lajos: *A budai régi városháza története.* Budapest 1906. Kézirat. FSZEK Budapest Gyűjtemény.
- Schoen 1916 Schoen Arnold: *A Budapest-Krisztinavárosi templom.* Budapest 1916.
- Schoen 1918 Schoen Arnold: *A budavári Szentháromság-szobor emlék.* Uránia, Budapest 1918.
- Schoen 1930 Schoen Arnold: *A budai Szent Anna templom.* Székesfőváros, Budapest 1930.

- Schoen 1930b Schoen Arnold: *A budapesti központi városháza (volt Invalidus-ház, majd Károly-kaszárnya)*. Székesfőváros, Budapest 1930.
- Schoen 1936a Schoen Arnold: A Zsigmond-téri Szentháromság-szobor. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 4. Budapest 1936. 198–210.
- Schoen 1936b Schoen Arnold: *A buda-tabáni Szent Katalin plébánia-templom*. Grafika, Újpest é. n. (1936). (Klny. a Regnum Egyháztörténeti Évkönyvből.)
- Schoen 1937 Schoen Arnold: Buda és Óbuda XVIII. századi templomai. *Történetírás* 1 (1937) 1. 52–62.
- Schoen 1957 Schoen Arnold: Buda építómestereiről töredékek, vázlatok. *Művészettörténeti Értesítő* 6 (1957) 4. 297–302.
- Schoen 1958 Schoen Arnold: Hölbling építőmester Budán. *Művészettörténeti Értesítő* 7 (1958) 2–3. 141–147.
- Schoen 1959 Schoen Arnold: Ceresola capo maestro budai korszaka. *Művészettörténeti Értesítő* 8 (1959) 1. 56–60.
- Schoen 1960 Schoen Arnold: Prati kamarai építész-mérnök Budán. *Művészettörténeti Értesítő* 9 (1960) 1. 29–35.
- Szádeczky 1913 Szádeczky Lajos: *Iparfejlődés és a céhek története Magyarországon (1307–1848)*. I–III. Országos Iparegyesület, Budapest 1913.
- Szokolay 1926 Szokolay Antal: A buda-újlaki r. k. egyház. In: Szokolay Antal (szerk.): *A budapesti újlaki róm. kath. egyház évkönyvei* I. 1926. 5–106.
- Valkó 1976 Valkó Arisztid: Adalékok az Esterházyak budai palotájának építéstörténetéhez. *Ars Hungarica* 4 (1976) 2. 305–322.
- Vass 1929 Vass Klára: *Buda német utcanevei. A Vár és Ujlak utcanevei 1696–1872*. (Német philológiai dolgozatok 39.) Pfeifer, Budapest 1929.
- Voit 1960 Voit Pál: Tervek, mesterek és a mű. *Művészettörténeti Értesítő* 9 (1960) 4. 265–279.
- Voit 1981 Voit Pál: *Barokk tervek és vázlatok 1650–1760*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest 1981.
- Zoltán 1963 Zoltán József: *A barokk Pest-Buda élete*. FSzEK, Budapest 1963.

RÖVIDÍTÉSEK

- BFL Budapest Főváros Levéltára
 BME Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
 BTM Budapesti Történeti Múzeum
 FSzEK Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
 MNL-OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

Activities of Italian and German Master Builders in Buda After the Expulsion of the Turks

SUMMARY

After its recapture in 1686, the city of Buda was reborn from the ruins and the initially village-like conditions, slowly and then at an ever-increasing pace. The Court Chamber began to settle foreign, mostly German-speaking, Catholic residents, luring the masters to Pest-Buda with favourable conditions.

Lipót I appointed the imperial master builder Venerio Ceresola to manage the fortification works in Buda, who already started organizing the reconstruction in October 1686. Construction workers came from different parts of the country and organized themselves into a guild led by Ceresola in association with the stonemasons. The Buda Masons' and Stonemasons' Guild was established in 1690 and operated until the guilds were dissolved in 1872. The designation of these masters as civilian master masons had then a different meaning because the highest qualification obtainable within the architectural profession at that time was mason mastery, and this could only be achieved within a guild and only with a master's exam. The name architect or master builder meant only a title, i.e., it was a sign of office or rank, such as the title of manorial or chamber architect.

Ceresola was also a house owner in Buda, and he started to build the Buda Town Hall, which was later expanded or rebuilt by several members of the guild during the 18th century, including Johannes Hölbling, Johann Conrad Vogl, and Matthias Nöpauer. Among the members of the guild, Johannes Hölbling stands out, who, like Ceresola, was also an imperial master builder, one of his works, for example, was the construction of the Zeughaus. Matthias Nöpauer designed and built the Erdődy Palace, and he also owned the Vörös Sün (Red Hedgehog) inn at Hess András Square 3.

The names of the members of this guild are associated with construction of churches, monasteries, and public buildings, starting with simple Baroque residential buildings. To a large extent, they rebuilt the city of Buda, which includes not only the upper city, but also the suburbs, and the members of this guild, as main guild, were entitled to build throughout the country.

KEYWORDS

Buda, guilds, master builder, master mason, Venerio Ceresola, Johannes Hölbling, Matthias Nöpauer

Open Access nyilatkozat: A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)

